

## **Intervjuer med arbetare vid Stormossen under Andra världskriget.**

*Samtal 2008 med Irma Lundequist, född Strömberg, den 7 augusti 1924 och dottern Laila Axelsson .*

Som nittonåring arbetade Irma på torvmossen i Ramnäs. Det var som ett nybyggarsamhälle med egen matservering och tillfälliga baracker. Torven användes som bränsle då man behövde veden till gengas.

Det började med grävarlaget som grävde upp mossen och på marken bildades efteråt små sjöar. Jordmassorna var som en tjock gröt som spreds ut i så kallade "stretor" ca 2 m breda och 50 (mamma) och 140 (Nesser) långa. Stretorn kördes över med en speciell maskin som delade in massan i rutor. Där fick den ligga till sig någon dag för torkning.

När ytan torkat något var det dags för vändningen. Detta var i huvudsak kvinnors och ungdomars arbete. Som arbetsredskap användes stora hackor med raka rundade pinnar som man vände torvstyckena med.

Varje person ansvarade för sin "streta" och man fuskade aldrig enligt min mor. Håkan Nesser skriver däremot i sin roman "Piccadilly Cirkus ligger inte i Kumla" att grabbarna fuskade rejält.

Torvrutorna lades omlott på varandra som en liten pyramid ca ½ m hög. Torven var stickig att arbeta med och fastän man arbetade med handskar lossnade huden på händerna. Detta arbete förekom under högsommaren så det var oftast mycket varmt och blusen nästan brändes fast på ryggen. Det gick åt mycket vätska. Matsäcken bestod oftast av smörgås och svagdricka. Mor berättade om en gång då svagdrickan och vattnet tagit slut och hon var svimfärdig av törst. Då hon frågade om det var någon som hade vatten kvar svarade en gammal smutsig "snusgubbe" att han hade en skvätt till henne. När hon såg färgen på vattnet blev hon nästan illamående men hon blundade och drack.

Det var ett fritt och bra arbete utan förmän. Man började vid 6 – 7 tiden och gick hem när man blev klar med det man skulle göra. Vid ihållande regn stannade man hemma.

Man använde egna kläder – långbyxor, blus och gummistövlar, mor hade halmhatt med knytband.

Lönen var väl inte så hög och en gång gick de upp till chefen i Köping i samlad tropp för att få löneförhöjning och det gick bra den gången. Man betalade ca 15:-/streta.

När torven torkat kördes den bort till det stora torkhuset i små tåg som gick på tillfälligt utlagd räls.

*Samtal den 22 april 2010 med Asta Johansson på Österängen i Surahammar, John Ahlin och Bengt Antonsson.*

Asta arbetade i Stormossens kök. Hon är vid intervjun 93 år, från Hallstahammar, änka och gift med Hjalmar från Larsbo utanför Lisjö. Hon bodde med man och barn i det nu rivna egna hemmet mitt mellan Södra Kilbäcken och marketenteriet vid torkugnen, samma hus där Skåningarna hade kontor i den andra lägenheten.

Efter en dag i mossen sa platschefen Brenner: *Asta ska inte vara i mossen, hon ska vara i köket.*

Asta hade cykel men gick till och från arbetet på en stig. Det var två anställda i köket, arbetet började klockan sex och slutade oregelbundet, bara en var kvar på kvällen. Matsalen var öppen även söndagar och gästernas antal varierade bland annat beroende på vädret. Brenner var ständig gäst och uppskattade matens kvalitet. Det fanns brunn vid köket och kylskåp. Mat togs från Köping av Brenner eller köptes i Sahlholms affär. Bröd bakades i spisen som rymde 4 limpor på varje plåt. Även småbullar bakades. Maten var ofta korv, köttbullar och fläsk, fisk var inte populärt och inte heller grönsaker.

Avlöningen betalades kontant av Brenner, han fick kontanter från Köping.

1946/47 byggde makarna hus på Kungsudden och Asta kom att arbeta i Matserveringen i Ramnäs.

*Samtal den 20 maj 2010 med Linnéa Andersson på Städet i Ramnäs, John Ahlin och Bengt Antonsson.*

Linnéa arbetade som torvvändare ute på mossen. Hon är vid intervjun 90 år gammal.

Det här var Linneas bästa arbete, hon arbetade 3-4 somrar, med början vid midsommartiden då mossen torkat, och arbetet pågick in på hösten. Arbetet var fritt, utomhus och bättre än på Klenkättingen. Lönen var raka ackord och de vände torvorna som låg i stretor. Efter en vändning stackades torvorna. Hon deltog inte i utlastningen på trallvagnar. Arbetstiden var fri, de fick börja och sluta som de ville. De sorterade direkt under platschefen Brenner utan någon förman. Det var bara kvinnor som vände torv, inga minderåriga. Någon från kontoret noterade vad som gjorts.

Hon cyklade till mossen och hade med sig matsäck som åts ute i mossen. Hon åt inte i marketenteriet. De arbetade i klänningar, hade inga huvudbonader eller huvuddukar. De tvättade sig hemma, ute vid mossen fanns inga personallokaler, bara ett utedass.